

УДК.821
84.4ИНГЛ.
К-81

Кристи, Агата. Ўғирланган миллион доллар. –Т.: «Янги аср авлоди», 2010. –112 б.

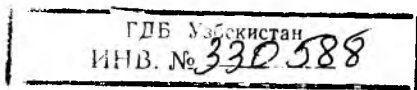
Машхур инглиз ёзувчиси, детектив қироличаси Агата Кристининг асарлари дунёнинг юздан ортиқ тилларига таржима қилинган. Агата Кристи умрининг охирига қадар 75 та детектив, 8 та ишқий роман, 17 та пьеса ва кўплаб ҳикоялар ёзган. Унинг кўпгина асарлари сахналаштирилган. «Қора қарғалар сири», «Ўнта негр боласи» фильмлари ёдингиздадир. Жумладан, Агата Кристи асарлари кейинги тўрт-беш йил ичида ўзбек тилига таржима қилина бошланди. Шу пайтгача унинг асарларини ўзбек ўқувчилари рус тилида ўқиб келишаётганди. Эндиликда эса ўзбек тилига рус ва инглиз тилларидан таржима қилинмоқда.

Қўлингиздаги китобда детектив жанрининг қироличаси номини олган ёзувчининг энг қизиқарли ҳикояларидан олтитаси танлаб олинган. Ушбу ҳикоялар бир-бирдан қизиқарли, сирлилиги билан китобхон эътиборини тортади.

Ёзувчининг асарлари китобхонни воқеаларнинг сирли жумбоққа бойлиги билан ўқувчиларни ўзига тезда жалб қила олади. Унинг изқувар қаҳрамонлари фикри тиниқлиги, жиноятларни фош қилишда яқиндан иштирок этиши билан ажралиб туради. Айниқса, қўнғиз мўйлов Пуаронинг жиноятларни фош этишдаги иштироки ёки Марпл хонимнинг воқеалар жараёнидаги фаол иштироки ва жиноятларни очишда масаланинг ечимида ўзининг аниқ хулосасини бериши кишини ҳайратга солади. Сиз, азиз ўқувчи китобни ўқиш жараёнида бунга амин бўласиз.

ББК 84.4ИНГЛ.

Русчадан Иззат АҲМЕДОВ таржимаси

ISBN 978-9943-08-643-2

© Агата Кристи. «Ўғирланган миллион доллар». «Янги аср авлоди», 2010 йил

ЎҒИРЛАНГАН МИЛЛИОН ДОЛЛАР

Бир куни эрталаб газетани бир чеккага қўя туриб: – Қанча облигация ўғирланибди, – деб айтдим. – Пуаро, келинг, дедуктив услубдан четга чиқайлик-да, жиноятнинг ўзи билан шуғулланайлик.

– Қадрдон дўстим, сиз бу ишнинг туб моҳиятига етишни хоҳлаяпсизми? У ҳолда, сўнгги янгиликка нима дейсиз? Мен назарда тутаётган нарса, Нью-Йоркка Лондон ва Шотландия банки томонидан жўнатишган «Озодлик» (Конгресс акти санкциясининг 1917 йилнинг 24 апрелидан 1919 йил 3 мартигача чиқарилган «Озодлик» облигацияси Қўшма Штат ҳукуматининг бешинчи авлод тилла облигацияларидир. Ана шу «Озодлик» заёмининг биринчи маротаба чиқарилиши кейингиларига атама бўлиб қолди.) «Олимпия» бортида уларнинг йўқолганидан барча ҳайратда қолди. Агар лаънати денгиз касаллиги ва Лаверенинг ажойиб машғулот услубларининг қийинчилиги бўлмаганда (бу ерда бўғозни кесиб ўтгандагига қараганда бир неча марта кўпроқ шуғулланишга тўғри келарди-да) улкан лайнерлардан бирида мен ўзим денгиз бўйлаб сайёҳатга отланишга тайёр эдим, – дея орзуларга берилди Пуаро.

– Ҳа, сиз ҳақсиз, – мен уни мамнуният билан қўллаб-қувватладим. – Ушбу кемалардан айримлари ҳақиқий саройларга ўхшайди; сузиш бассейналари, ҳашаматли дам олиш хоналари, ресторанлар, палмали кенг хоналар – у ерда очиқ денгиздалигини унутасан, киши.

– Менга келсак, камина доимо денгиздалигим ёдимда туради, – қайғу билан таъкидлади Пуаро. – Сиз таъкидлаган ажойиботларга, менда зарурат йўқ. Гап бутунлай бошқа ёқда. Шундай сайёҳатга жазм қилган инсоннинг

қалб кечинмаларини кўз олдингизга келтиринг. Сиз ўзингиз ҳозиргина алқаган, сузадиган саройларда яна ҳақиқий юқори табақа вакилларини, жиноят дунёсининг аслзодаларини учратиш мумкин.

Мен кулиб юбордим.

– Сиздаги шунча ғайратнинг қаердан пайдо бўлганини энди тушундим! Сизга қолса, облигацияни ўғирлаган одам билан жиққа мушт бўлишдан ҳам тонмайсиз, шекилли?

Уй соҳибаси сўзимизни бўлди:

– Аллақандай хоним сизни кўрмоқчи, жаноб Пуаро. Мана, унинг ташриф қоғози.

Ташриф қоғозидида мисс Эми Фарквер исми қайд этилганди. Пуаро стол остидаги нон ушоқларини қоғозлар учун қўйилган челакка ташлаб, уй бекасига меҳмонни таклиф қилишни буюрди.

Бир дақиқадан сўнг хонага мен умримда кўрган аёллар ичида энг гўзали кириб келди. Кўзлари жигарранг, сарви қомат. Ташқи кўринишидан йигирма беш ёшлар атрофида. Унинг кийими ва ҳаракатлари ниҳоятда бенуқсон эди.

– Марҳамат, хоним, ўтиринг. Бу киши менинг майда муаммоларимни ҳал қиладиган капитан Гастингс.

– Жаноб Пуаро, бугун сизга катта муаммони рўбарў қиламан, деб қўрқаман, – сўз қотди қиз, яқинроққа сурила туриб. – Сиз бу ҳақда газетада ўқиган бўлсангиз керак, мен «Олимпия»даги облигацияларнинг ўғирланишини назарда тутаяпман.

Пуаронинг юзидаги ажабланишни кўриб, у янада тезроқ сўзлай бошлади:

– Сиз, албатта, менинг шундай нуфузли ташкилотлар бўлмиш Лондондаги ва Шотландиядаги банкларга қандай алоқам борлигини ўйлаётган бўлсангиз керак. Бир томондан қараганда, тўғридан-тўғри ҳеч қандай алоқам йўқ. Гап шундаки, жаноб Пуаро, мен Филипп Риджуэй билан унаштирилганман.

– Хўш! Жаноб Риджуэй ҳам ...

– Ўғирланган облигацияларнинг хавфсизлиги учун у жавобгар эди. Албатта, унга ҳеч қандай айб қўйилмади,

унинг айби йўқ. Шунга қарамай, содир бўлган воқеа туфайли у ақлдан озаёзди. Унинг тоғаси барча пулларни Филипп ўзлаштирган, дегани ҳам менга аён. Хуллас, бу унинг келажагидаги катта омадсизлик.

– Унинг тоғаси ким?

– Жаноб Вавэсэр, Лондон ва Шотландиядаги банкларнинг бош бошқарувчиси.

– Фарквэр хоним менга бўлиб ўтган воқеани батафсил сўзлаб бермайсизми?

– Яхши. Биласизми, банк ўз фаолиятини Америкада кенгайтириш мақсадида «Озодлик» облигацияларидан миллион долларини у ёққа жўнатганди. Бу ишни амалга ошириш учун Вавэсэр банкда бир неча йилдан бери масъулиятли лавозимни эгаллаб келаётган ва Нью-Йоркдаги барча банклар операциялари билан яхши таниш бўлган жиянини танлади. «Олимпия» Ливерпулдан йигирма учинчи санада чиқиб кетган, Филипп эса облигацияларни жаноб Вавэсэр ва Шоулар, яъни, Лондон ва Шотландия банк бош бошқарувчиларидан эрталаб ўша куннинг ўзида қабул қилиб олган. Филипп иштирокида облигацияларни қайта санашган, ўрашган, суғурчлашган ва жомадонга солиб маҳкамлаб бекитишган.

– Жомадоннинг қулфи оддиймиди?

– Йўқ. Жаноб Шоу махсус Хаббс*нинг қулфларини қўясизлар, деб туриб олганди. Мен айтганимдек, Филипп уларни жомадоннинг энг тагига қўйганди. Облигацияларни кема Нью-Йоркка келишидан бир неча соат олдин ўғирлашган. Кемани синчиклаб ахтариб чиқдик, бироқ ҳеч қандай натижа бўлмади. Облигациялар изсиз ҳавога учиб кетгандек йўқолган эди.

Ушбу сўзлардан кейин Пуаро юзини буриштирди.

– Улар бутунлай йўқолиб кетмаган, «Олимпия» тўхтаб турганда ярим соат ичида сотишган. Йўқ, мен зудлик билан жаноб Риджуэйни кўришим керак.

(*Хаббс – Чилангар анжомлари ва махсус қутиларни тайёрлайдиган фирманинг номи назарда тутиляпти.)

– Мен худди шу масала бўйича «Чешайр Чиз»*га тушликка таклиф қилмоқчи эдим. У ерда Филипп ҳам бўлади. У мени кутиб олади, бироқ сизга мурожаат қилганимни у ҳали билмайди.

Биз бу таклифни мамнуният билан қабул қилдик ва таксида ўша томонга қараб йўл олдик. Жаноб Филипп Риджуэй ресторанга биздан аввал етиб келган экан. У қайлиғининг икки нафар мутлақо нотаниш киши билан келганини кўриб ҳайрон қолди. Истараси иссиқ, баланд бўйли барваста, гарчи ўттиздан ошмаган бўлса-да сочлари туша бошлаган бир йигит эди.

Фарквэр хоним севгилиси олдига бориб унинг елкасига қўлини қўйди.

– Филипп, сен билан маслаҳатлашмаганим учун, кечир, – дея ўзини оқлашга тушди. – Сен жуда ҳам кўп эшитган жаноб Эркюлью Пуаро ва дўсти капитан Гастингслар билан таништиришга рухсат бер.

Бу таништирувдан сўнг Риджуэй янада ҳайратланди.

– Жаноб Пуаро, сиз ҳақингизда эшитгандим, албатта – деди у қўлимизни қиса туриб. – Эсми бошимга тушган бахтсизлик ҳақида сиз билан маслаҳатлашганидан беҳабар эдим.

– Қўрқаманки, сен менинг бундай йўл тутишимга рухсат бермасдинг, – мулойим оҳангда сўзлади мисс Ферквер.

– Аммо нима бўлгандаям, сен мен ҳақимда қайғургансан, – дея жилмайди у. – Умид қиламанки, жаноб Пуаро ушбу сирли ишга биров бўлса-да, ойдинлик кирилади. Тўғриси айтсам, содир бўлган воқеа юзасидан қандай йўл тутишни билолмай бошим қотган.

Ҳақиқатдан ҳам, доимий зўриқишдан унинг юзлари ҳориган ва салқиб қолган эди.

---

* «Чешер пишлоғи» қадимги ресторан. Лондоннинг кўзга кўринган кўчаларидан бирида жойлашган.

– Демак, демак, – такрорлади Пуаро, – келинлар, тушлик қиламиз-да, овқат устида нима қилиш мумкинлигини муҳокама қиламиз. Мен содир бўлган воқеани жаноб Риджуэйнинг ўзидан яна бир бор эшитишни хоҳлардим.

Биз ажойиб бишфтекс ва пудингни жуда мақтаб ердик, Филипп Риджуэй облигациялар қай тарзда йўқолганлигини батафсил сўзлаб берди. Унинг айтганлари Фарквэр хонимники билан айнан бир хил эди. У сўзини тугатиши билан Пуаро дарров сўроққа тутди:

– Жаноб Риджуэй, нима учун сиз заёмларни ўғирланди, деб ўйлаяпсиз?

Филипп қайғули кулимсиради.

– Жаноб Пуаро, ахир бу ойдай равшан-ку. Бу дарров кўзга ташланди. Каютада турган жомадон каравот тагидаги жойидан силжитилган, қулфни бузишга уринган жойлари эса бутунлай тирналган ва кесилганди.

– Менинг тушунишимча, жомадон калит билан очилган?

– Ҳа, худди шундай. Қулфни бузмоқчи бўлишгану, бироқ унинг уддасидан чиқишолмаган. Ниҳоят, улар қулфни очишга муваффақ бўлишган.

– Галати-я? – деди Пуаро, унинг кўзларида менга таниш бир шавқ намоён бўла бошлади. – Жуда галати! Шунча вақтни беҳуда сарфлаб жомадонни бузиб, кейин калит борлигини эслаб қолишган. Ахир бунақа қулфларнинг ҳар бири – ҳақиқатдан ҳам ноёб саналади.

– Шунинг учун уларда ҳеч қандай калит бўлмаган. Калитлар доимо менда турарди.

– Ишончингиз комилми?

– Онт ичишим мумкин. Агар уларда калит ёки нусхаси бўлса, қулфни бузиш учун бунча вақт сарфлашнинг нима кераги бор эди? Ахир, бунинг иложи йўқ-ку.

– Баракалла! Биз ана шу ҳақда бош қотиришимиз лозим! Пайғамбарликни даъво қилмоқчи эмасман-у, воқеанинг ечими худди мана шу тушунарсиз далилга яширинган. Сизга яна бир савол бераман, илтимос, хафа бўлманг: сиз жомадонни очиқ қолдирмаганингизга тўла аминмисиз?

Филипп Риджуэй Пуарога қараб қўйди, у эса кечирим сўраб қўлларини силкитди.

– А! Сизга ишонтириб айтаманки, бундай ҳолатлар ҳам бўлиб туради. Майли, облигацияларни жомадондан ўғирлашибди. Ўғри уларни нима қилдийкин? Қирғоққа бунча юк билан қандай чиқиб олдийкин?

– Гап ана шунда-да! Қандай қилиб? – ҳайрон бўлди Риджуэй. – Божхона хизмати керакли топшириқни олганди. Обдон текшириб кўришмагунча, биронта тирик жон кемани тарк этмаганди.

– Облигациялар эса, менинг билишимча, анча оғир юк.

– Албатта. Уларни кемада яшириш мумкин эмас эди. Бизнингча, облигацияларнинг кемада қолмагани аниқ, чунки облигация «Олимпия» қирғоққа келишидан ярим соат олдин, мен телеграмма жўнатишимдан ва рақамлар тарқатилишидан аввал сотилган. Мен телеграмма жўнатишим билан рақамлари юборилган. «Олимпия» келгунга қадар, облигация сотиб олганлигини битта маклер қасам ичиб айтиб берди. Облигацияларни радио орқали юбориш мумкин эмас.

– Радио эмас, балки ёнидан қандайдир шатакчи кема ўтгандир?

– Бу хизмат кўрсатадиганлари билан боғлиқ, тревога эълон қилингандан кейин барча сергак тортиб қолган. Мен ўзим ҳам шундай йўллар билан кимгадир бериб юборишлари мумкин деган хаёлларга ҳам бордим. Эй худо, жаноб Пуаро, чеки-чегараси йўқ бундай ўйловлар мени ақлдан оздиради! Облигацияларни менинг ўзим ўғирлаганликда гумонсирашяпти.

– Ахир, қирғоққа чиққанингизда сизни ҳам текширишган-ку? – секингина сўз қотди Пуаро.

– Ҳа.

Ёш йигит нима қилишини билмай унга қараб турди.

– Менинг нима демоқчилигимни сиз тушунмадингиз, – сирли тарзда кулди Пуаро. – Энди мен банк идорасида бир нарсани аниқлашим керак.

Риджуэй чўнтагидан ташриф қоғозини чиқарди ва унга бир нечта сўзларни ёзди.

- Уни тоғамга кўрсатсангиз, сизни дарров қабул қилади.

Пуаро унга миннатдорчилик билдирди, Фарквэр хоним билан хайрлашди. Биз эса банкнинг Лондон ва Шотландиядаги бош идораси жойлашган Фридрих стритга йўл олдик. У ерда Риджуэйнинг ташриф қоғозини кўрсатишимиз билан бизни кўп сонли пенхтахта ва стол лабиринтлари орасидан, биринчи қаватда жойлашган, қўйилмалар қабул қилаётган ва бераётган хизматчилар ёнидан бирлашган банкларнинг бош директорлари ўтирган сочларига оқ тушгунча ишлаган унча катта бўлмаган идорага бошлаб боришди. Жаноб Вавэсэр соқол қўйган бўлса, жаноб Шоунинг соқоли қиртилланган эди.

- Менинг тушунишимча, сиз хусусий тергов олиб боришсиз? - деб сўради жаноб Вавэсэр. - Сирасини айтганда, биз Скотланд-Ярднинг қўл остидамиз. Бу иш билан инспектор Мак Нейл шуғулланяпти. Менимча, у жуда уддабурон ходим.

Бунга менинг ишончим комил, - майин овозда унинг сўзини қўллади Пуаро. - Жиянингиз ҳимояси учун сизга бир нечта савол беришга рухсат берсангиз. Айтингчи, Хаббсга қулфларга ким буюртма берганди?

Уларга мен буюртма бергандим, - деб айтди жаноб Шоу. - Ўзингиз тушунасиз, ходимларнинг бирортасига бу ишни ишониб топшириб бўлмайди. Калитларга келсак, улардан бири жаноб Риджуэйга, қолган инкситаси ўзимда ва менинг ҳамкасбимда эди.

Ходимлардан уларни очишга ҳеч кимда имкон йўқми?

Жаноб Шоу қайрилиб саволомуз жаноб Вавэсэрга навар ташлади.

Калитлар сейфда, биз йигирма учинчида қўйганимизча турганди, - жавоб берди жаноб Вавэсэр. - Афсуски, менинг ҳамкасбим Филипп кетгандан кейин икки ҳафта илгари касал бўлиб қолганди. У эндигина тузалди.

– Бронхитнинг энг оғир тури, менинг ёшимда одамга оғирлик қиларкан, – қайғу билан сўз юритди, жаноб Шоу.
– Жаноб Вавэсэрга менинг йўғимда осон бўлган эмас, айниқса бу бахтсизликни қабул қилиш, худдики кутилмаганда, бошингдан совуқ сув қуйгандек бўлган.

Пуаро яна бир неча саволлар берди. Мен сездимки, у тоға билан жиян ўртасидаги кундалик илиқ муносабатларни билишни хоҳлади. Жаноб Вавэсэр қисқа ва лўнда жавоб берди. Унинг жияни бошқа ходимларга нисбатан, банкда тўла ишонч билан фаолият юритгани маълум. Унинг ҳеч кимдан қарзи йўқ, пулдан қийналмаганиди. Шунга ўхшаш банк ўтказмаларини унга илгари ҳам ишониб топширишган.

Ниҳоят, биз бир-биримизга одоб билан тавозе қилдик.

– Менинг ҳафсалам пир бўлди, – деди Пуаро, биз кўча чиқишимиз билан.

– Бу қари мижғовлардан бошқа нимани ҳам кутиш мумкин?

– Уларнинг мижғовлигидан ҳафсалам пир бўлгани йўқ. Мен банк бошқарувчисида худди сизнинг севимли романларингизда тасвирланганидек «бургут қарашли қаҳри қаттиқ молиявий корчалон»ни кўришни кутгандим. Йўқ, ростданам, менинг ҳафсалам пир бўлди. Жўда ҳам енгилдек туюлганди.

– Енгилдек?

– Ҳа. Мен буни болалар ўйини деган бўлардим.

– Сиз облигацияларни ким ўғирлаганини биласизми?

– Биладан.

– Унда... нима... керак...

– Шовқин кўтарманг, Гастингс! Ҳозир биз ҳеч қандай чора кўрмаслигимиз керак.

– Нима учун? Нимани кутаяпсиз?

– «Олимпия»ни. У Нью-Йоркдан пайшанба куни қайтади.

– Агар сиз облигацияларни ким ўғирлаганини билсангиз, нима учун кутишимиз керак? У қўлдан кетиши мумкин.

Тинч океанидаги оролда жинойтчиларни тутмаслик суғрисидаги қонун йўқ? Эй дўстим, ҳаёт унинг учун у ерда ноқулай. Нега кутаётганимнинг сабаби... Эркюль Пуародек ақлли каллали кишига бу иш жудаям аниқ, бошқалар учун, яъни худо ақлдан қисган, инспектор Мак Нейладеклар учун, қўшимча равишда текширув ўтказилиши, баъзи ҳолатларни аниқлаштириш зарар қилмасди. Ақли кўпроқ инсонларни ҳурмат қилиш керак.

Пуаро, худо ҳаққи! Қийин вазиятга тушиб қолишингизни кўриш учун мен ҳеч қандай маблағни аямаган бўлардим. Бир марта бўлса ҳам! Биласизми, сиз камтарликдан ўлмайсиз!

Кичкина одам бир уф тортди ва шундай мағрурона кўкрак кериб қўйдик, мен бехосдан кулиб юбордим.

Загоннинг биринчи классида Ливерпулга шошилиб кетиётганимизда пайшанба куни ҳам етиб келди. Пуаро ўз фикрини биз билан баҳам кўргиси келмади. У мен вазиятни тўла тушуна олмаганимдан ҳайратланганлигини яширолмади. Мен баҳсга аралашгим келмади, қизиқинимни бефарқлик билан яширдим.

Биз улкан океан лайнери турган қирғоққа боришимиз билан Пуаро ишга бутун вужуди билан шўнғиб кетди. Ингирма учинчи санада Нью-Йоркка йўл олган бир одам ҳақида маълумот олиш учун тўртта стюард билан суҳбатлашиш керак эди. «Кекса кўзойнакли жаноб. У қаттиқ бетоб эди, деярли ўз каютасидан чиқмади» – шундай таърифлади ўзи Пуаро.

Унинг таърифи Филипп Риджуэйнинг хонаси ёнидаги С-24 каютага жойлашган жаноб Вэнторанинг ташқи кўринишига тўғри келди.

Мени ҳайрон қолдиргани Пуаро жаноб Вэнторанинг қандай қилиб аниқлагани, инчунин ташқи қиёфасини аниқлагани эди. Мен озмунча ҳаяжонланмадим.

Лайтинг-чи, Нью-Йоркка келганингизда, – дея савол бердим, – бу жентльмен қирғоққа биринчилардан бўлиб сундими?

Стюард бошини қимирлатди.

– Йўқ, жаноб, у кемани энг охирида тарк этганди.

Жавоб мени гангитиб қўйди ва сездимки, Пуаро истеҳзоли жилмайди. У стюардга миннатдорчилик билдирди, унинг қўлига пул қистирди, шундан сўнг биз кетдик.

– Иш ёмон кетмаяпти, – дея сўз қотдим мен. – Аммо бу охирги йўқ сўзи сиз қанча жилмайсангиз ҳам, сизнинг назариянгизни чиппакка чиқарди.

– Ҳар доимгидек сиз ҳеч нарсани тушунмадингиз, Ганстингс. Аксинча, худди шу сўнгги жавоб менинг назариямга отилган учбурчак тош бўлди.

Мен жаҳлим чиққанидан қўлимни кўтардим.

– Қойилман!

Биз поездга ўтириб, Лондонга йўл олганимизда, Пуаро жиддий қиёфада бир варақ қоғозга ниманидир ёздида, хатжилдга солиб уни муҳрлаб қўйди.

– Бу ҳурматли инспектор Мак Нейл учун. Биз хатни Скотланд-Ярддан ўтаётганда қолдирамиз, йўлимиз эса мисс Фарквер тушликка таклиф қилган «Рандеву» ресторанига тушади.

– Риджуэй-чи?

– Нима Риджуэй? – кўзини пирпиратди Пуаро.

– Сиз ўйлаясизки... қилолмайди... деб?..

– Ганстингс, сизни мантиқсизлик ҳалок этади. Мен ростдан ҳам шу ҳақда ўйладим. Агар Риджуэй ўғри бўлса, унда кутилмаган ҳеч қандай ҳодиса йўқ. Шунда биз аниқ ишлаб чиқилган усул билан ишлашимизга тўғри келади.

– Бу эса мисс Фарквер учун унчалик яхши эмас.

– Балки, сиз ҳақдирсиз. Барчаси яхшиликка бўляпти. Гастингс, келинг, хулоса ясайлик. Менинг билишимча, сиз бундан жуда куйиниб кетяпсиз. Шундай қилиб, жаноб Фарквернинг тахминига кўра, жомадондан муҳрланган пакет йўқолиб қолган. Фараз қиламиз, пакетнинг ҳавода йўқолиб қолиши ҳозирги илмий нуқтаи назардан олиб қарасак, бундан нима келиб чиқади? Барчаси тушунарли, қирғоқда ҳеч нарса сирли йўқолиб қолиши мумкин эмас.

Биз буни биламиз ...

Балки, буни, Галстингс, сиз биларсиз? Мен эса билмайман. Мен бу нуқтаи назарни қўллаб-қувватлайман, мумкин эмасми, демак, мумкинмас. Унда иккита вариант қолди: пакетни кемада яшириб қўйишган, бундай қилиш мумкин эмас ёки уни кема бортидан улоқтириб ташлашган

Сиз айтмоқчисизки, пўкак (қалқи) биланми?

Пўкаксиз.

Мен шунда тўхтаб, ҳайратдан оғзим очилиб қолди.

Агар зайёмларни кема бортидан отиб юборишган бўлса, унда уларни Нью-Йоркда сотилиши мумкин эмасми

Мен сизнинг мантиқий-ақлий хулосаларингиздан ҳайратдаман, Гастингс. Облигацияларни Нью-Йоркда сотишган бўлса, унда кема бортидан улоқтиришмаган эканди. Бу хулоса бизни қаёққа олиб боради?

Қайси жойдан бошлаган бўлсак, ўша ерга-да.

Бекор гап! Мабодо пакетни кема бортидан отиб юборишган бўлишса, унда пакетда ҳеч қанақа облигация бўлмаган экан-да. Облигацияларни пакетларда бўлганини ҳақида бирор-бир исбот борми? Эсланг, жаноб Риджсуэйга тугунни Лондонда берганларидан сўнг уни ўша нагидан бошлаб ҳеч қачон қайтиб очмаган.

Ҳа, аммо у ҳолда ...

Нуаро сабри чидамай қўлини силтади.

Давом этишимга рухсат этинглар. Сўнгги марта облигацияларни Лондон ва Шотланд банкларида йигирма учинчи санада эрталаб кўришган. Бир киши «Олимпия»нинг Нью-Йоркка келишидан ярим соат олдин ҳам облигацияларнинг сотилаётганини кўрганлигини айтган, афсуски, унинг гапига ҳеч ким эътибор бермаганди. Майли, облигациялар кемада бўлмаган, деб тасаввур қиламиз. Облигациялар Нью-Йоркка бошқа йўл билан келмаганмикин? Мумкин! «Олимпия»нинг сузадиган куни Саутгеттондан «Исполин» йўлга чиққан, бу кема Атлантикада энг тезюари ҳисобланади. Облигациялар почта

жўнатмалари тарзида «Олимпия»нинг Нью-Йоркка келишидан икки кун илгари етиб келган. Хўш, энди ишнинг моҳияти очилаётгани маълум бўляпти. Ўралган пакет – оддий «қўғирчоқ». Облигацияларни банк идорасида алмаштиришганга ўхшайди. Бу ишда иштирок этганларнинг ҳар учаласидан бири бу ишни амалга ошириши мумкин. Қисқаси, облигацияларни Нью-Йоркка почта орқали юбора туриб, «Олимпия» портга келиши билан уни дарров зудлик ила сотиш тўғрисида кўрсатма берилган. Ушбу, ўғирлик саҳнасини амалга ошириш учун кемада кимдир бўлиши лозим бўлган.

– Нима учун?

– Бу шунинг учунки. Риджуэй пакетни очиб қараса, унда «ўйинчоқ». Шунда у Лондондан шубҳаланади. Бунга йўл қўймаслик керак эди. Шу боис йўловчи қўшни каютадан жомадан махсус очилганда «кузатган» ўғирликка нигоҳ қаратиши учун чалғитган. Аслида, эса у иккинчи калит билан жомадонни бемалол очган, пакетни эса кема бортидан улоқтириб юборган ва сўнги йўловчи кемани тарк этишини кутган. У қора кўзойнак тақиб олган. Ҳеч ким танимаслиги керак эди, Риджуэй билан учрашишни хоҳламаган бўлса-да, унинг учун кутилмаган ҳол эди. У Нью-Йорк қирғоғига чиққан ва орқага қайтишда биринчи сузадиган кемада қайтган.

– У ким?.. Улардан қайси бирлари эди?

– Иккинчи калити бор одам, ўша одам иккинчи калитни қўйишга буйруқ берган. У ҳеч қачон уйида бронхит билан оғримаяган. Қисқаси, бу одам ўша «туллак» кекса жаноб Шоу! Юқори мансабдорларда ҳам жиноятчилар учрайди, дўстим. Маъна бизнинг натижаларимиз. Мадумаузел, мен баъзи натижаларга эришдим!

Марҳамат қилиб, рухсат этинг?

Қувончдан кўзлари ёнган Пуаро ҳайратланган қизни ҳар иккала ёноғидан ўпиб олди.

ИШТАР ИБОДАТХОНАСИДАГИ ҚОТИЛЛИК

Ҳикоя қилиш навбати сизники, доктор Пендер. Қани, бизга нималарни сўзлаб бермоқчисиз?

Менинг ҳаётим хилватларда ўтди, — дея гап бошланди кекса руҳоний хижолатомуз жилмайиб. — Шу боис кўп воқеаларга дуч келмаганман. Фақат навқиронлик чоғирида ўзим гувоҳ бўлган жуда ғаройиб ва фожиали бир ҳодиса бундан мустасно.

Ў, — ҳовлиққанча хитоб қилди Жойс Ламприер хоним.

Орадан кўп йиллар ўтган бўлса-да, — сўзида давом этди руҳоний, — мен бу ҳодисани ҳеч унутолмадим. Бу менга шундай таъсир қилганки, салгина эсимга тунса ҳам ўша даҳшатли манзара кўз олдимда қайта жонланади ва қўрққанимдан карахт бўлиб қоламан. Ўшанда ҳеч кимга кўринмайдиган қурол билан қуролсиз одам улдирилганди.

Доктор, сўзларингиздан баданимга чумоли ўрмаланди бўлди. — нолиди жаноб Генри.

Ўзимни ҳам қалтироқ босди. Ўша кундан бери даҳшатли воқеалар тўғрисида гаплашаётган одамлар устидан кулмайдиган бўлганман. Айтмоқчиманки, баъзи жойларда ёвуз руҳлар шунчалик кучли бўладики, уларни бемалол сезиш мумкин.

Ҳа, албатта! — руҳонийнинг гапини тасдиқлади Марриел хоним. — Мана шу Лорчеслар уйида қанча бахтсизликлар рўй берган. Ўзингиз ўйланг. Қария Смитерс нарча бойликларидан айрилиб, уйини сотишга мажбур бўлди. Карслейклар бу уйга кўчиб келмасданоқ, Жонни Карслейк зинапоядан йиқилиб, оёғини синдирди. Кейинроқ, Карслейк хоним ҳам Франция жанубига бориб, да-

ни кеча эрталаб кимдир ўтоқ қилди. Боғбон бўлмагани учун, гулларни томири билан узиб ташлаган. Энди ҳаммасини тушуняпман, адашяпман. Дўстим, Реймонд мени бу ерга олиб келганинг учун раҳмат сенга. Ўзимнинг ҳам бу жойларни жуда-жуда кўргим келганди.

Ҳозир улар бошларини эгиб, «Ғалати Гриншоу»нинг чалкаш ва аянчли тақдиридан ғазабланиб, жаҳллари чиқиб турарди.

Қарама-қарши томондан йўтал овози келди ва улар бараварига қайрилиб қарашди. Қадди-қоматлари келишган ёш йигитлар ҳам ажойиб кошолага ҳайрат-ла боқиб туришарди.

– Ақлни шоширадиган, маҳобатли, гўзал, улкан кошола, – деди у. – Айтишларича, бу кошола ўз даврида энг улкан иншоот бўлган экан. Лотереяга катта ютуқ чиқса, шундай улкан қаср қураб эдим.

У уялинқираб кулди ва шамолда тўзғиган сочларини тўғрилаб қўйди.

– Энди, бу ҳақда гапирса бўлади. Ушбу иншоотни бобокалоним қурган, – деди Альфред Поллок. – Бу жойга «Ғалати Гриншоу» номи берилган бўлса-да, уй барибир асл зодагонларга тегишли!

АЙБЛАНУВЧИННИНГ ГУВОҲИ

Суд ишлари бўйича ишончли вакил Жаноб Мейхернинг кўриниши – ўрта бўйли, қотмадан келган, ораста, салкам олифталардек кийинган. У зўр адвокат мақомида эришган эди. Унинг кулранг, кўринишидан барча нарсани кўрадигандек туюлувчи кўзлари суҳбатдошига анойи одам эмаслигини намоён қилиб турарди. Адвокат мижозлари билан қуруқ оҳангда гаплашарди, бироқ унинг оҳангида ҳеч қачон ёмонлик бўлмаган.

Мейхернинг эндиги васийлигидаги шахс қасддан одам ўлдиришда айбланаётган эди.

– Ишингиз ниҳоятда оғирлигини, фақатгина барчасини очиқчасига айтган тақдирингиздагина ўзингизга ёрдам беришингиз мумкинлигини сизга яна бир марта эслатиш – менинг бурчим.

Ушбу сўзлар билан мурожаат қилинган ўттиз уч ёшлардаги йигит Леонард Воул юз бераётган барча ҳодисаларга иштироксиз ҳеч нарсани кўрмаётган кўзлари билан рўпарасига нигоҳини қадаб ўтирарди. У жаноб Мейхернга секинлик билан назар ташлагунча орадан бир муддат ўтди.

– Биладан, – бўғиқ, титроқ овозда сўзлади у. – Сиз мени огоҳлантирган эдингиз. Аммо... қотилликда айбланаётганимга сира ишонгим келмаяпти. Устига-устак, шундай шафқатсиз ва пасткаш қотилликда.

Жаноб Мейхерн далилларга ишонишга кўниккан, ҳис-ҳаяжонлар унга бегона эди. У пенснесини ечди, шошилмасдан аввал бир ойнасини, кейин иккинчисини артди.

– Жаноб Воул, бу воқеадан чиқиб кетишингиз учун анчагина тер тўкишимизга тўғри келади. Ўйлайманки, ҳаммаси ўтиб кетади. Бироқ мен сизга қарши далиллар қанчалик жиддийлиги ва ҳимоянинг қайси усули энг ишончли бўлишини билишим лозим.

Ишни чалкаш деб бўлмас, гумондорнинг айби шунчалик яққол эдики, ҳеч кимда шубҳа уйғотмасди. Аммо айнан ҳозир кимсан Мейхернда шубҳа пайдо бўлганди.

– Сиз мени айбдор деб ўйлайсизми? – деб сўради Леонард Воул. – Худо ҳаққи, ҳеч ҳам ундай эмас. Ҳаммаси менга қарши, албатта. Мен тўғри тушгандекман, қанчалик ҳаракат қилмайин, ундан чиқиб кетолмайман. Фақат мен ўлдирмаганман! Эшитяпсизми, мен ўлдирмаганман!

Бундай вазиятда камдан-кам одам ўз айбини инкор қилмайди. Яна кимсан жаноб Мейхернга бунинг барчаси аён. Аммо ўз-ўзига иқрор бўлишдан чўчиган ҳолда, унинг ишончи комил эмасди. Охир-оқибатда ростдан ҳам Воул ўлдирмаган бўлиб чиқиши мумкин эди.

– Ҳа, жаноб Воул, барча далиллар сизга қарши. Шунга қарамай мен сизга ишонаман. Бироқ далилларга қайта-та-миз. Эмили Френч хоним билан қандай танишганингиз ҳақида гапириб берсангиз.

– Биз Оксфорд-стритда танишган эдик. Қандайдир кекса хоним кўчани кесиб ўтаётганди ўшанда. У жуда кўп тугунчаларни кўтариб олганди. Уларни кўчанинг ўртасида тушириб юборди. Кейин, йиғиштираман деб автобус тагида қолиб кетишига бир баҳя қолди, йўл четига бир амаллаб етиб олди. Мен тугунларни йиғиштириб олдим ва иложи борича чанг-чунгдан тозаладим. Пакетлардан бирининг узилган тасмасини боғладим ва ўзини йўқотиб қўйган аёлга бисотини қайтардим.

– Унинг ҳаётини сақлаб қолганингиз тўғрисида гап бўлмадимми?

– Қизиқ экансиз, албатта, йўқ! Оддий иш. Шунчаки, одоб юзасидан қилинган хизмат, ундан ортиғи эмас. Ҳа, у сидқидилдан миннатдорчилик билдирди ва, ҳаттоки унинг назарида ҳозирги замонавий ёшларда камёб бўлган ҳаракатларимни мақтади. Шунга ўхшаш яна нималардир деди, аниқ эслолмайман. Кейин мен ўз йўлимда давом этдим. Мен у билан яна қачонлардир учрашишим хаёлимга ҳам келмаган. Аммо ҳаёт турли кутилмаган воқеаларга дуч қилавераркан!.. Шу кун оқшомда бир та-

нишимникида кечки овқатда ўша аёлни яна учратдим. У мени эслади ва унга каминани таништиришларини сўради. Шундагина унинг исми Эмили Френч эканлигини, Криклвудда яшашини билдим. Биз биров суҳбатлашдик. Ўйлашимча, у мутлақо нотаниш одамларда жуда яхши таассурот қолдира олар эди. Кейин у, албатта, уни кўргани боришим лозимлигини айтди. Мен ўз навбатида бирор кун боражагимни айтдим, бироқ Френч хоним аниқ кунни белгилашимни талаб қилди. Мен буни унча истамаётган бўлсам-да, рад этиш ноқулай ва одобсизлик бўларди. Биз шанба куни учрашишга келишдик ва у кетди. Ошналарим уни бой ва жуда қизиқ аёл сифатида тарифлашди. Улардан унинг катта уйда яшашини ҳамда бир нафар хизматкори ва саккизта мушуги борлигини билдим.

– Хўш, – сўради жаноб Мейхерн, – унинг давлатманд эканлиги, сизга ҳақиқатдан ҳам у кетганидан сўнг аён бўлдими?

– Агар сиз мени атайин суриштирган, деб ўйлаётган бўлсангиз... – Воул қизишиб ўзини оқлашни бошлади, лекин жаноб Мейхерн уни сўзлашига қўймади:

– Мен ҳеч нима ўйлаётганим йўқ. Мен шунчаки айбловчи қандай саволлар бериши мумкинлигини тасаввур қилишга ҳаракат қиляпман. Френч хоним камтарона ҳаёт кечирган, агар уни ночор демасак-да, четдан қараганда уни ўзига тўқ деб бўлмасди. Сиз эслолмайсизми, айнан ким сизга, унинг пуллари бор, деб айтганди?

– Дўстим Жорж Гарви.

– У буни тасдиқлай оладими?

– Билмайман. Орадан шунча вақт ўтди.

– Ана кўряпсизми, жаноб Воул. Айбловчининг биринчи вазифаси сизнинг пулдан қийналганингиз, ушбу хонимнинг бой эканлигини билиб, у билан танишишга уринганингизни исботлаш бўлади.

– Аммо ундай эмас!

– Дўстингизнинг хотирасига жуда кўп нарса боғлиқ. Суҳбат унинг ёдидамикин?

Леонард Воул бир қанча муддат жим турди, кейин бошини қимирлатиб секин, аммо қатъий сўзлади:

– Ундай деб ўйламайман, жаноб Мейхерн. Устига-устак бизни бир неча киши эшитганди. Кимдир мени, кекса кампирнинг юрагини забт этмоқчи, деб ҳазил ҳам қилганди.

– Таассуф, жуда афсусдаман, – адвокат ҳафсаласи пир бўлганини яширмади. – Бироқ Жаноб Воул сизнинг очиқ-ойдин сўзлашингиз менга ёқпти. Шундай қилиб, сиз Френч хоним билан танишдингиз. Танишувингиз биргина ташриф билан чекланмади. Сиз Криклевудга боришни канда қилмадингиз. Нима сабабдан? Нима учун тўсатдан сиздек ёқимтой йигит, ашаддий спортчи, шунча кўп дўстларингиз бўла туриб, орангизда умумийлик бўлиши гоятда мушкул бўлган бир қари кампирга бунча кўп вақт ажратдингиз?

Леонард Воул узоқ муддат керакли сўзларни топа олмади.

– Мен, тўғриси айтсам, ўзим ҳам билмайман. Мен у ерга биринчи марта борганимда, у ёлғизлигидан шикоят қилганди. Уни унутмаслигимни сўради, менга нисбатан хайрихоҳлигини очиқ изҳор этди, бундан ўзимни ноқулай ҳис этган бўлсам-да, яна ташриф буюришга ваъда беришимга тўғри келди. Кимгадир кераклигимни, менга фарзандига қилгандек ғамхўрлик қилишаётганини англаш менга хуш келди.

Жаноб Мейхерн пенснесини нечанчи марта арта бошлади, бу эса унинг чуқур ўйга ботганини англатарди.

– Сизнинг гапларингизни қабул қиламан, – деб ниҳоят сўз қотди у. – Ўйлашимча, бу психологик жиҳатдан асосланган. Умуман, айбловчи бошқача фикрда бўлиши мумкин. Марҳамат қилиб давом этинг. Френч хоним ишларини бошқаришни биринчи марта сиздан қачон сўраган?

– Албатта, биринчи ташрифимда сўрамаган. Шу аснода ҳужжатларни юргизишда нўноқлигини айтди. Ўзининг баъзи сармоя қўйилмаларидан хавотирда эди.

Жаноб Мейхерн Воулга тез ва ўткир нигоҳ ташлади.

– Френч хонимнинг хизматкори Жанет Маккенди, бекаси жуда ақлли аёл бўлганини, ишларининг қандай кечганини жуда яхши билганини таъкидлаяпти. Шунингдек, банк бошқарувчилари ҳам худди шу фикрда.

– Менга у бутунлай бошқача гапирганди.

Жаноб Мейхерн яна Воулга қараб қўйди. Ҳозир у аввалгидан кўпроқ ишонди. У юрагини келишган йигит забт этган Френч хонимни жуда яхши тасаввур қилди; йигит унинг уйига келиши учун сабаб топишга қанчалик машаққат чекганини англади. Аёл ўзини пуллик ишларни яхши тушунмайдигандек тутиб, ундан ёрдам сўраган бўлиши эҳтимолдан холи эмасди. Яхши сабаб эмасми бу? Шунингдек, аёл шу тариқа йигитнинг жуда керакли эканлигини таъкидлаган кўйи, яна бир марта унга хушомад қилган бўлади (эркак киши учун эса хушомаднинг ортиқчаси бўлмайди). Аёл ҳали бунга ақли етмайдиган даражада аёллигини йўқотган эмас эди. Яна, шунингдек, эҳтимол, у Леонард унинг қанчалик бой эканлигини тушунишни истаган. Ахир Эмили Френч ҳар қандай масалага ишбилармонлик билан ёндашувчи, қатъий феъл-атворли аёл сифатида барча нарсалар учун ҳақиқий нархни тўлашга одатланган эди.

Мана, жаноб Мейхерн Воулга қараб нималарни ўйлади, бироқ унинг совуққон юзида ҳеч нарса акс этмади.

– Демак, сиз ишларни унинг шахсий илтимосига кўра юритгансиз?

– Ҳа.

– Жаноб Воул, – адвокат ҳар бир сўзни алоҳида таъкидлаб сўз бошлади. – Энди жиддий савол бераман ва унга ҳаққоний жавоб беришингиз лозим. Молиявий жиҳатдан ишларингиз яхши эмас эди: сиз, айтганларидек, мушкул аҳволда эдингиз. Шу вақтнинг ўзида сиз кекса аёлнинг, унинг сўзларига қараганда, ҳеч нарсага ақли етмайдиган аёлнинг, барча қоғозларини идора қилгансиз. Айтинг-чи, лоақал бир марта бўлса-да, қўлингиздаги қимматли қоғозлардан таъмагирлик мақсадида фойдаланганмисиз? Жавоб беришдан олдин ўйлаб кўринг.

Аммо Леонард Воул бир дақиқа ҳам ўйлаб кўришни хоҳламади:

– Мен ҳеч қандай айб иш қилмаганман. Барчаси виждонан бўлган; бунинг устига мен доимо Френч хонимнинг манфаатлари йўлида ҳаракат қилганман.

– Бундай жиддий ишда ёлгон ишлатиш учун сиз жуда ҳам ақлли эканлигингизни кўряпман.

– Албатта, – таъкидлади Воул. – Менда уни ўлдиришга ҳеч қандай сабаб йўқ эди! Агар, дейлик, мени атайлаб пул ундириш мақсадида борди-келдини узмаган тақдиримда ҳам, унинг ўлими умидларимнинг барбод бўлиш дегани бўларди.

Адвокат яна пенснесини арта бошлади.

– Жаноб Воул, Френч хоним ўзи қолдирган васиятно-масида сизни ягона меросхўр қилиб тайинлагани сизга маълум эмасми?

– Нима?! – Воул курсидан сакраб туриб, жаноб Мейхернга чинакам ҳайратда тикилиб қолди.

Жаноб Мейхерн сўзини такрорлашни лозим топмади ва жавоб сифатида бошини қимирлатиб қўйди, холос.

– Сиз васиятномадан хабарим бўлмаган, демоқчимисиз?

– Сизга айтяпман-ку, йўқ. Бу мен учун мутлақо кутилмаган ҳолат.

– Агар сизга, Френч хонимнинг оқсочи бунинг аксини таъкидлаяпти, десам-чи? Шунингдек, бекасининг ўзи бу нияти хусусида сиз билан маслаҳатлашгани тўғрисида унга шама қилганини маълум қилди.

– Жанет алдаяпти! У шубҳали, бунинг устига ўта рашкчи кампир. Френч хонимнинг уйида у худди мустабид ҳокимдек эди. Менга унчалик илтифот кўрсатмасди.

– У сизга тухмат қилишга қодир деб ўйлайсизми?

– Ҳа, йўқ, бу унга нимага керак? – Воул ҳақиқатдан ҳам боши қотгандек кўринарди.

– Буни мен билмайман, – деди жаноб Мейхерн. – Аммо унинг сиздан жаҳли чиққан.

– Даҳшат! Одамлар мени Френч хонимнинг ихлосига сазовор бўлиб, васиятномани ўзимнинг фойдамга ёздир-

тириб, ёлғиз бўлган пайтини топиб, кейин... Эртаси тонгда унинг ўлигини топишди. О, Худойим, нақадар даҳшат!

– Уйда марҳумдан бошқа ҳеч ким бўлмаган, деб ўйлаб адашяпсиз, Воул, – унинг сўзини бўлди адвокат. – Жанет, эсингизда бўлса, у ҳар кунгидан барвақтроқ кетган: унинг дам олиш куни эди. Бироқ тўққиз яримда қайтиб келишига тўғри келган. Жанет орқа эшикдан кириб, юқорига чиққан ва меҳмонхонада овозларни эшитган. Улардан бири уй эгаси ва иккинчиси қандайдир эркакнинг овози бўлган.

– Аммо тўққиз яримда мен... – Воулнинг юзида унинг юзида тушкунликдан из ҳам қолмади. – Соат тўққиз яримда!.. Шундай қилиб мен қутулдим!!!

– Қутулдингиз? Сиз нимани назарда тутаяпсиз? – тушунмади жаноб Мейхерн.

– Ўша пайтда мен уйда эдим. Хотиним тасдиқлаши мумкин. Тахминан соат бешта кам тўққизда мен Френч хоним билан хайрлашдим, тўққизу йигирмада кечки овқатга ўтирдим. Худога шукр!

– Хўп, сизнингча, Френч хонимни ким ўлдирган?

– Қулфбузар ўғри, албатта. Агар Жанетнинг аҳмоқона гумонсираши ва хушкўрмаслиги бўлмаганида, полиция менга беҳуда вақт сарфлаб нотўғри издан кетмаган бўларди.

– Шундаймикан? – деди адвокат. – Ўзингиз ўйлаб кўринг, жаноб Воул. Сиз, соат тўққиз яримда уйда эдим, деяпсиз. Хизматкор аёл эса эркак кишининг овозини аниқ эшитган. Наҳотки, Френч хоним талончи билан сўзлашиб ўтирган бўлса?

– Ҳа, бироқ... – эътироз билдиришга сўз топмай Воул ўзини йўқотди, бироқ тезда ожизлигини енгди. – Нима бўлганда ҳам менинг бунга даҳлим йўқ. Менда далилларим бор. Сиз зудликда Ромейн билан кўришишингиз керак. У сўзларимни тасдиқлайди.

– Албатта, – рози бўлди жаноб Мейхерн. – Мен дарҳол хотинингиз билан учрашмоқчи эдим. Лекин у Лон-

дондан қаергадир кетибди. Менга маълум бўлишича, Воул хоним бугун қайтиб келади. Суҳбатимиз тугагач, унинг олдига жўнайман.

Воул қониққан ҳолда бош ирғади; энди унинг мутлақо хотиржам бўлгани кўриниб турарди.

– Саволим учун мени кечирасиз, жаноб Воул. Сиз хотинингизни жуда севасизми?

– Албатта.

– У-чи?

– О, Ромейн менга жуда вафодор. Мен учун у барча нарсага рози.

Воул хотини ҳақида сўзлаб, руҳлангани сари Жаноб Мейхерннинг қалби шунчалик безовталанарди. Чексиз севадиган рафиқанинг кўрсатмаларига тўлиқ ишониш мумкинми?..

– Сиз тўққиздан йигирма дақиқа ўтганда уйга қайтганингизни кимдир кўрдими? Балки хизматкор?

– Хизматкоримиз келиб кетадиган одам, соат еттида у ишини тугатади.

– Сиз кўчада кимнидир учратмадингизми?

– Танишлардан ҳеч кимни. Тўғри, йўлнинг ярмини автобусда босиб ўтдим. Эҳтимол, чипта назоратчиси мени эслар.

Жаноб Мейхерн шубҳа билан бошини чайқади.

– Хотинингизнинг гувоҳлигини тасдиқлайдиган киши борми?

– Йўқ. Бироқ, ахир бунга зарурат ҳам йўқ, шундай эмасми?

– Умид қиламанки, бу керак бўлмайди.

Жаноб Мейхерн ўрнидан туриб, Воулга қўлини узатди.

– Барчасига қарамасдан мен сизнинг айбдор эмаслигингизга ишонаман ва умид қиламанки, биз буни исботлаймиз.

Леонард самимий табассум билан жилмайди.

– Мен ҳам шунга умид қиламан. Ахир менда аниқ далил бор.

Жаноб Мейхерн жавоб қайтармади ва хонадан чиқди...

Воуллар кичкина кўримсиз Пэддингтон-Гриндан унча узоқ бўлмаган уйда яшашарди. Жаноб Мейхерн ўша ёққа йўл олди.

Унга эшикни ёши катта семиз аёл очди. Ҳойнаҳой, бу ўша келиб-кетадиган Воул айтган хизматкор эди.

– Воул хоним қайтиб келдими?

– Ҳа, бир соат олдин. Аммо у сизни қабул қила олади-йўқми, буни билмайман.

– Ўйлайманки, сиз мана буни кўрсатсангиз қабул қила олади. – жаноб Мейхерн чўнтагидан ташриф қоғозини чиқарди.

Аёл унга ишонқирамай қаради, қўлини фартугига артди ва эҳтиёткорлик билан қоғозни олди. Кейин адвокатнинг бурни тагига эшикни ёпди ва уни кўчада қолдирди. Бир неча дақиқадан кейин у қайтиб келди: жаноб Мейхернга нисбатан унинг муносабати билинар-билинемас ўзгарди.

– Марҳамат, киринг.

Аёл изидан адвокат ихчамгина қулай ошхонадан ўтиб кетди. Унга хушбичим, қош-кўзлари қора аёл қарши чиқди.

– Жаноб Мейхерн? Сиз эримнинг иши билан шугулланаяпсиз, шекилли? Сиз унинг олдидан келяпсизми? Марҳамат қилиб ўтиринг.

У сўз бошлаганида, талаффузидан хорижлик экани билинди. Диққат билан қараб жаноб Мейхерн кенг ёноқ, ортиқча оқлик, ажойиб кўзлар, қўлларнинг ифодали ҳаракатларига эътибор қаратди. Унинг бутун қиёфасида бегона, инглизча бўлмаган нимадир намоён эди.

– Азизам Воул хоним, тушкунликка тушмаслигингиз керак. – адвокат сўз бошлади ва тўхтаб қолди: Воул хонимда тушкунликдан асар ҳам йўқ. Аксинча, у ҳайратда қоларли даражада хотиржам эди.

“Ғалати аёл. Шунчалик юраги кенгки, асабингга тегади”, – ўйлади жаноб Мейхерн. Бу аёл билан учрашган биринчи дақиқаданоқ у ўзида ишончсизликни ҳис этиш-

ни бошлади. Унинг олдида еча олмаслигини ғира-шира англаётган жумбоқ турарди.

Жаноб Мейхерн Воул билан бўлган суҳбат мазмунини айтиб берди. У эса диққат-эътибор ва вақти-вақти билан бош ирғаган ҳолда эшитди.

– Демак, – деди у, адвокат сўзини тугатгандан сўнг, – у мен унинг Френч хонимнинг уйига тўққиздан йигирмата ўтганда борганини тасдиқлашимни сўраяпти?

– Аммо, ахир у шу вақтда уйга келган!

– Гап бунда эмас. Менинг сўзларимга ишонишадими, шуни билишни истардим. Кимдир буни тасдиқлай оладими?

Жаноб Мейхерн ўзини йўқотиб қўйди. Ишнинг моҳиятини бунчалик тез билиб олиш! Йўқ, нима бўлганда ҳам бу аёлдаги нимадир адвокатнинг табиатини хира қилаётганди.

– Ҳеч ким, – деб нохуш жавобни берди у.

Ромейн бир ёки икки дақиқа жим ўтирди. Унинг лабини ғалати табассум тарк этмади. Нима жилмайишга мажбур қилиши мумкин? Жаноб Мейхерн тарк этмаган безовталиқ кучайди.

– Воул хоним, мен эрингизга қанчалик вафодор эканлигингизни биламан...

– Кечирасиз, нима дедингиз?

Бу савол бечора адвокатни бутунлай мушкул аҳволга солиб қўйди ва у камроқ ишонч билан сўзини қайтарди.

– Сиз эрингизга жудаям содиқсиз...

– Буни сизга у айтдими? Эҳ, эркаклар қандайин ҳам аҳмоқ бўлишади-я! – дея алам билан хитоб қилди у ўрнидан сакраб тураётиб.

Жаноб Мейхерн сезган момақалдироқ гумбурлади.

– Уни кўргани кўзим йўқ! Эшитяпсизми? Кўргани кўзим йўқ! Уни қандай осишларини кўришни истайман!

Жаноб Мейхерн бирор сўз айтолмади. Аёл унга яқин келди: овози, нигоҳи, унинг бутун қиёфасидан нафрати намоён эди.

– Агар ўша қуни у тўққизу йигирмада эмас, ўну йигирмада қайтиб келди, десам-чи? У васиятномадан хаба-

ри бор эди, шунинг учун ўлдирди? Унинг ўзи... ўзи бунга иқрор бўлди! Буларнинг барини мен судда айтсам-чи?

Аёлнинг кўзлари Жаноб Мейхерннинг ич-ичигача куйдиргудек эди. Адвокат катта қийинчилик билан бундай ҳаяжонини енгди ва баҳоли қудрат қатъий жавоб берди:

– Сиз эрингизга қарши кўрсатма беролмайсиз. Қонун шундай.

– У менинг эрим эмас!

Биринчи дақиқада Мейхерн нотўғри эшитдим, деб ўйлади.

– Эрим эмас! – яна қайтарди ва узоқ сукунат чўкди...

– Мен Венада актриса эдим. Турмушга чиққандим, менинг эрим тирик, лекин у... жиннихонада. Кўряпсизки, бизнинг Воул билан турмушимиз ҳақиқий бўлмайди. Ва ҳозир мен бундан хурсандман! – у жаноб Мейхерннинг кўзларига гердайиб қаради.

– Мен сиздан бир нарсани эшитишни хоҳлардим, – жаноб Мейхерн яна ҳис-ҳаяжонга бегона адвокат Мейхерн эди. – Сиз нима учун... жаноб Воулга қарши чиқяпсиз?

– Мен гапиришни истамайман. Бу менинг сирим бўлиб қолсин.

Жаноб Мейхерн йўталиб қўйди.

– Бу суҳбатни давом эттиришга ҳожат йўқ. Ўз мижозим билан сўзлашиб олганимдан сўнг сизга буни аён қиламан.

Воул хоним жаноб Мейхернга жуда яқин келди, у яна аёлнинг ажойиб кўзларини яқиндан кўрди.

– Очиқ айтинг-чи, сиз бу ерга келаётганингизда унинг айбдор эмаслигига ишонармидингиз?

– Ҳа.

– Сизга жудаям ачинаман, – у яна ўзининг галати табассуми билан жилмайди.

– Мен ҳозир ҳам ишонаман, – деди жаноб Мейхерн. – Яхши қолинг.

У кўчада кетаётганида ҳам кўз олдидан Ромейннинг юзи кетмасди. Фаройиб, тушунарсиз аёл. Жуда хавфли аёл!..

Полиция идорасида дастлабки тергов жадал кетаёт-ганди. Айбловнинг асосий гувоҳлари марҳумнинг хизматкори Жанет Маккензи ва Австрия фуқароси, Леонард Воулнинг хотини ҳисобланган аёл Ромейн Хейльгерлар эди.

Воул иши суд ҳукмига асосан кўриб чиқиладиган бўлди. Суд олдидан жаноб Мейхерн олти соатлик почтадан хат олди. Ифлос хатжилд, арзон қоғоз, саводсизларча ажибужи ёзув. Жаноб Мейхерн хатнинг маъносига тушуниш учун уни икки маротаба ўқиб чиқишига тўғри келди. Агар хатнинг ҳаддан ташқари таъсирли қилувчи жумлалари олиб ташланиб, қолгани тўғри инглиз тилига ўгирилса, унинг мазмуни қуйидагига тўғри келарди: *“Ҳурматли жаноб! Сиз ушбу бечоранинг иши билан шугулланаётган экансиз. Агар унинг хорижлик хотини ҳақида қизиқ бир нарсани билмоқчи бўлсангиз, бугун Степнга келинг. У ерда ўн олтинчи уй (жаноб Шоунинг уйи)дан Могсон хонимни сўранг. Ўзингиз билан икки юз фунт олинг”*.

Жаноб Мейхерн ушбу сирли мисраларни қайта-қайта ўқиди. Буларнинг барчаси ўйин бўлиши мумкин эди, аммо адвокат ўйлаб кўриб, у билан ҳазиллашмаётганларини англади. Шунингдек, Воулни қутқариш имкон бўлиши унга боғлиқ эканлигини тушуниб етди. Охирги имкониёт, Ромейн Хейльгернинг ахлоқсизлиги унга бўлган ишончни йўққа чиқариши, натижада унинг кўрсатмалари шубҳа остида қолиши мумкин эди.

Жаноб Мейхерн ҳам қарор қилди...

Керакли манзилни – уч қаватли қийшайиб қолган вайрона уйни топгунча унинг узоқ вақт тор кўчалар, ифлос даҳаларда, қашшоқликнинг оғир руҳидан нафас олишига тўғри келди. Жаноб Мейхерн кир латтали эшикни тақиллатди. Ҳеч ким жавоб бермади. Иккинчи маротаба тақиллатганидан сўнг оёқ товушлари эшитилди, эшик очилди – қандайдир кўзлар адвокатга бошидан оёқ қараб чиқди, кейин ланг очилиб, остонада аёл киши пайдо бўлди.

– А, бу сенми, – бўғиқ овозда сўзлади у. – Бир ўзингми? Унда уйга кир.

Иккиланган ҳолда, жаноб Мейхерн ўта ифлос кичкина газ ёруғлигида милтиллаб зўрға ёритилган уйга кирди. Бурчакда йиғиштирилмаган ўрин, ўртада эса қўпол қоқилган стол ва иккита эски стул бор эди. Қоронғуликка бироз ўрганган адвокат фақирона кулбанинг бекасини кўздан кечира олди. У ўрта яшар, жуда ориқ, исқирт кийинган аёл эди. Номаълум рангли, аллақачонлардан бери таралмаган сочлари ҳар томонга ёйилиб ётарди. Юзи кўзигача шарф билан ўралган. Жаноб Мейхерннинг очиқчасига қизиқиб тикилиб турган нигоҳига дуч келган ҳолда аёл қисқа бир кулиб қўйди.

– Хўш, нега тикилиб қолдинг? Юзимни яшираётганимга ҳайрон қоляпсанми? Гўзаллигимни қара, йўлдан уришимдан қўрқмайсанми?

Шу сўзларни айта туриб бўйнидаги шарфини еча бошлади ва адвокат аёлнинг чап чаккасидаги хунук қизил чандиқларни кўрганида беихтиёр орқага тисланди. Могсон хоним яна юзини ёпди.

– Қалай, мени ўпишни хоҳлайсанми, болакай? Йўқми? Мен ҳам шундай деб ўйлагандим? Қачонлардир жуда ёқимтой эдим... Виласанми, безаклар менга қаердан келган? Купоросдан... э уни... – Могсон хоним бир қанча жирканч сўкинишларни оғзидан туширмади.

Ниҳоят тинчиб, ўзига келди ва ҳалиги ҳаяжон фақатгина унинг қўлларидаги титроқ ҳаракатдан билинарди.

– Етар, – жаноб Мейхерн жимликни бузди. – Билишимча, сиз менга Леонард Воулнинг иши бўйича муҳим хабар айтмоқчисиз. Мен кутяпман.

Могсон хоним айёрона кўзини қисди.

– Пуллар қани, азизим? – хириллади у, – айтилганидек, икки юз ва менда ҳам балки сен учун нимадир топилиб қолар.

– Айнан нима?

– Аёлнинг хатлари! Сен бунга нима дейсан? Фақат улар менга қандай тушиб қолганини сўрама. Икки юз фунт ва хатлар сеники.

– Ўн ва бошқа бир фунт ҳам йўқ, агар хатлар ҳақиқатдан ҳам нимагадир арзиса.

– Нима?! Жами ўн фунт?! – Аёл яна бақира бошлади.

– Йигирмата, – деди жаноб Мейхерн совуқ овозда. – Бу менинг охирги сўзим.

Адвокат ҳамёнидан пулларни олди.

– Хоҳласанг – ол, бўлмаса – йўқ. Бу ерда менинг бор пулим.

У пул аёлга қаттиқ таъсир қилганини ва васвасани энгишга иложи йўқлигини кўрди.

Адвокат шаънига лаънат айтиб, Могсон хоним рози бўлди. Каравотга яқинлашиб, тўшакни кўтарди.

– Олиб кет, жин урсин сени! – У столга бир даста хатларни ташлади. – Устидагиси сенга кераклиси.

Жаноб Мейхерн чилвирни ечди, уларни кетма-кет тарзда саралаб чиқди. Унинг қўлида Ромейн Хейльгернинг севги ёзишмалари бор эди, улар Воулга ёзилганди.

Баъзи хатларни Мейхерн бошидан охиригача ўқиди, қолганларини қараб чиқди. Устидаги хатни икки марта ўқиб чиқди; унда Воулнинг қамалган санаси турарди.

– Бу хатлар сизнинг қўлингизга қандай тушиб қолди?

– Хатлар ҳали гапнинг ҳаммаси эмас. Бу фоҳиша ўша кеча қаерда бўлганини аниқла? Лайэн-роуд кинотеатридан сўра. У ерда уни эслашлари керак. Ер ютсин уни!

– Бу хатлар кимга ёзилган?

– Мени шу кўйга солганга! – Могсон хоним қўли билан бадбашара чаккасига ишора қилди, бу вақтда унинг қўллари жаноб Мейхернга таниш ҳаракатларни бажарарди.

– Унинг иши. Жуда кўп йиллар ўтди, менинг эсимдан чиқмади. Бу хорижлик аёл уни мендан тортиб олди. Бир куни уларни кузатдим, у мендан ўч олиш учун юзимга қандайдир нарсани сепди. У аёл эса кулди, лаънат бўлсин унга! У билан ҳисоблашиш учун узоқ кутишимга тўғри келди. Ортидан изма-из юрдим. Энди у менинг қўлимда, барчаси учун жавоб беради. Тўғрим, жаноб?

– Эҳтимол, уни қасамини бузишда айблаб қамашлари мумкин.

– Унинг оғзини ёпсам бўлди эди. Эй! Қаёққа? Пулчи?!

Жаноб Мейхерн иккита ўн фунтлик пулни стол устига қўйиб чиқиб кетди. Эшикдан чиқа туриб ортига ўгирилиб қараганди, эгилиб пулни олаётган Могсон хонимнинг жуссасини кўрди.

Адвокат вақтни ўтказмасдан Лайен-роудга жўнашга қарор қилди. У ерда расмдан швейцар Ромейн Хейльгерни дарров эслади. Ўша кечқурун у соат ўндан кейин кинотеатрда пайдо бўлди. У билан бир эркак бор эди. Тўғри, швейцар эркакни яхши эслаб қололмади, лекин аёлни жуда яхши эсларди. Аёл яна қандай фильм кетаётганини ҳам сўраган эди. Сеанс соат ўн иккида тугади. Жўфтлик охиригача ўтирган.

Жаноб Мейхерн ўзида қониқиш ҳис этди.

– Ромейн Хейльгернинг кўрсатмаси ёлғон бўлиб чиқди. Бошидан охиригача сўзлари ёлғон экан. Бунинг сабаби Воулга бўлган нафрати экан. Нима учун уни бунчалик ёмон кўради? У хотиним деб юргани у ҳақда нималар деганини билганида бечоранинг руҳи жудаям тушиб кетди. Бунга ҳеч ҳам ишонгиси келмади.

Хуллас, Жаноб Мейхернга Воул эсанкирашининг биринчи дақиқасидаги эътирозлари унчалик астойдил эмасдек кўринди. Шубҳасиз, у барчасидан хабардор эди. Аммо бошқалар буни билишини хоҳламасди. Икковининг сири аввалгидек сирлигича қолди.

Бу сирни жаноб Мейхерн қачонлардир била олармикан?..

Леонард Воулнинг Эмили Френчни ўлдирганликдаги айблов суди жараёни жуда кўп шов-шувларга сабаб бўлди. Биринчидан, айбланувчи жуда ёш эди, келишган эди; иккинчидан, бу ёш йигитни жуда ҳам шафқатсиз қотилликда гумон қилишаётганди; ва ниҳоят, бўлғуси суд мажлисига бунчалик жўшқин қизиқишнинг учинчи сабаби Ромейн Хейльгер – айбловнинг бош гувоҳи эди. Кўплаб газеталар унинг суратини, ўтмиши тўғрисидаги “ишончли” маълумотларни босиб чиқаришди.

Аввалига барчаси одатдагидек кетди. Экспертлар ўзларининг хулосаларини ўқишди.

Кейин Жанет Маккензини чақиришган, у терговчи айтганларини сўзма-сўз такрорлади. Ҳимоячи бир йўла икки ёқдан сўроқ бериш жараёнида бир-икки марта унинг қарама-қарши кўрсатмаларини фош қилишга муваффақ бўлди. У энг асосий эътиборни, оқсоч эркак овозини эшитган бўлса-да, бу Воулнинг овози эканлигига ҳеч қандай далил йўқлигига қаратди. Шунингдек, суд ҳайъати аъзоларини оқсочнинг гувоҳлиги асосида далиллар эмас, айбланувчини ёқтирмаслик ётганлигига ишонтиришди.

– Сизнинг исмингиз Ромейн Хейльгерми?

– Ҳа.

– Сиз Австрия фуқаросимисиз?

– Ҳа.

– Кейинги уч йил мобайнида сиз айбдорнинг хотини сифатида яшаганмисиз?

Бир лаҳзага Ромейн кўзлари билан Леонардга дуч келди.

– Ҳа.

Сўроқ давом этди. Ромейн судга даҳшатли ҳақиқатни: қотиллик содир этилган кечада айбдор қўлида лом олиб уйдан кетганини айтди. Соат ўну йигирмада қайтиб келганини ва қотиллик содир этганини тан олди. Енглари қоп-қора қонга белангани учун кўйлакни ёқишга тўғри келган. Воул, ҳеч кимга чурқ этмайсан, деб таҳдид қилган.

Айбдорнинг даҳшатли сурати чизилганидан кейин аввалига хайрихоҳ бўлган суд ҳайъати дарҳол ўзгарди. Лекин бошқа нарса ҳам сезилиб турарди. Ромейнга нисбатан муносабат ҳам ўзгарди, унга бағаразлик етишмади, унинг ҳар бир сўзида ғазаб акс этарди.

Шафқатсиз ва салмоқли ҳимоячи ишга киришди. У гувоҳнинг айтганлари – бари ғазабнок тўқима эканлигини эътироф этди. Ўша машъум кечада унинг ўзи уйда бўлмаганини ва албатта, Воул қачон қайтиб келганини

билиши мумкин эмаслигини айтди. У бундан ташқари, Ромейн Хейльгер бошқа бир эркак билан ишқий муносабати борлигини, шунинг учун у айбланувчига мағзава ағдариб, у содир этмаган жинояти учун у ўлимга дучор қилмоқчилигини айтди.

Ромейн жудаям совуққонлик билан ўзига қўйилган барча айбларни инкор этди.

Шунда жим-житликда, залда Ромейн Хейльгернинг хати ўқиб берилди:

“Севимли Макс! Тақдирнинг ўзи уни қўлимизга топширяпти. У қамоқда! Уни қандайдир кампирни ўлдиришда айблашмоқда; уни, нашлага ҳам озор бермайдиган инсонни! Эҳ, мана, ўч олиш фурсати етди! Мен ўша кеча унинг қонга булганган аҳволда келгани ва жиноятига иқрор бўлганлигини айтаман. Уни дорга осадилар ва у мен, Ромейн Хейльгер уни ўлимга жўнатганимни билади. Воул бўлмайди ва ана шунда – бахтли бўламиз, азизим! Шунча йиллардан сўнг... Бизнинг бахтимиз, Макс!”

Мутахассислар қасам ичиб, ёзувнинг ҳақиқийлигини тасдиқлашга тайёр эдилар. Ромейн Хейльгер тан олди: Леонард Воул ҳақиқатни гапирган; у, айбловчининг бош гувоҳи ёлғон гапирган.

Воул иккинчи марта сўроқ қилинганида бирор марта адашмади, бирданига икки ёқдан қилинган сўроқларда чалқашмади. Барча далилар унинг фойдасига иш бермаётганига қарамай, ҳайъат аъзолари деярли кенгашмаган ҳолда ҳукм чиқаришди: айбсиз!

Жаноб Мейхерн Воулни ғалаба билан табриклашга шошди. Бироқ унга яқин бориш осон эмас эди ва адвокат одамлар тарқалишини кутишга қарор қилди. Унинг пенсени ойнасини артишидан қанчалик қаттиқ ҳаяжонланганини билиш мумкин эди. Ичида нима бўлмасин, дарҳол пенсенининг ойнасини артишга одатланиб қолганини эътироф этиб қўйди. Хотини ҳам буни айтган. Эҳ, бу одатлар жуда қизиқ-да!

Ҳа, ҳар ҳолда ҳаддан ташқари қизиқ ҳолат. Бу аёл, Ромейн Хейльгер... Қанчалик хотиржам кўринишга уринмасин, бу ерда, судда шунча эҳтиросини намоён этди.

Мейхерн кўзини юмиши билан кўз олдида баланд бўйли, оппоқ, жуда кучли эҳтирос шиддатига чулганган айл сиймоси гавдаланарди. Севгими?.. Нафратми?.. Унинг галати қўл ҳаракатлари...

Ахир яқинда худди шундай нарсани кимдадир кузатган эди. Бироқ кимда? Кўп бўлгани йўқ...

Жаноб Мейхерн эслади ва нафаси ичига тушиб кетди: Степнилик Могсон хоним!

Бўлиши мумкин эмас! Наҳотки?!

Ҳозир унинг фақат бир иш қилгиси: Ромейн Хейльгерни кўргиси келди.

Аммо анчадан сўнггина учрашиш насиб этди. Шунинг учун учрашув жойининг унчалик катта аҳамияти йўқ.

– Шундай қилиб, юзимни қандай ўзгартирганимни сиз пайқадингиз, – деди аёл. – Бу энг қийини эмасди; газнинг ёруғлиги гримни кўришингизга халақит берди, қолганлари эса... Мен актриса бўлганимни ёдингиздан чиқарманг.

– Бироқ нима учун?

– Нима учун бундай қилдим? – сўради у бир лаби билан жилмайиб. – Мени уни қутқаришим керак эди. Севимли ва чексиз вафодор аёлнинг гувоҳлигига ким ҳам ишонарди? Сиз ўзингиз буни тушунишимга ёрдам бердингиз. Лекин инсонларнинг фарқига жуда яхши бораман. Мени иқрор қилдиринг, бирор шармандалигимни фош этинг; қарши гувоҳлик бераётган инсондан ёмонроқ бўлиб чиқай, шунда бу инсон оқланиб чиқади.

– Хатлар-чи?

– Сохта, ёки ўзингиз нима десангиз-да, устидагиси, қалбаки эди. Шунисининг ўзи барча ишни ҳал қилди.

– Макс исмли киши-чи?

– Ундай инсон йўқ ва бўлмаган.

– Нима бўлгандаям, менимча, сиз бу ажойиб ўйналган спектаклсиз ҳам уни халос эта олардингиз.

– Мен таваккал қила олмасдим. Тушуняпсизми, ахир сиз уни айбсиз, деб ўйловдингиз.

– Тушунаман, Воул хоним. Сиз уни айбсиз деб ўйловдингиз ва буни билардингиз.

– Азизим, жаноб Мейхерн, сиз ҳеч нарсани тушунмабсиз. Мен билардим. Билардим, унинг.. АЙБДОР эқанлигини!..